

Erik Berggren

**"Folklighet, främlingshot och mikrostatskupper:
Om utlänningspolitikens dynamik i Danmark"**

ur

Bortom stereotyperna? Invandrare och integration i Danmark och Sverige
(2006)

Serie: Centrum för Danmarksstudier nr 12, ISSN: 1651-775X

Upplaga för elektronisk publicering för forsknings-, utbildnings- och biblioteksverksamhet och ej för kommersiella ändamål.

Publicerad med tillstånd från Makadam förlag.

Tryckt utgåva finns i bokhandeln:

ISBN 978-91-7061-026-4

Makadam förlag, Göteborg & Stockholm

www.makadambok.se

Edition to be published electronically for research, educational and library needs and not for commercial purposes.

Published by permission from Makadam Publishers.

A printed version is available through book stores:

ISBN 978-91-7061-026-4

Makadam Publishers, Göteborg & Stockholm, Sweden

www.makadambok.se

Denna Creative Common-licens betyder att du som använder verket måste erkänna ovanstående som upphovspersoner; att spridning av texten är tillåten, men endast i icke-kommersiella sammanhang; att verket inte får bearbetas.

FOLKLIGHET, FRÄMLINGSHOT OCH MIKROSTATSKUPPER OM UTLÄNNINGSPOLITIKENS DYNAMIK I DANMARK

Erik Berggren

Den numera välkända politiken mot invandrare och invandring i Danmark har varit under uppsegling under en stor del av 1980-talet och hela 90-talet.¹ Under denna tid började först lokala politiker tvärs över det politiska spektret att formulera sig kring invandrare och invandring som ett »problem«, och snart ekade dessa tongångar på riksplaneln. Framskridtspartiet och sedan utbrytaren Dansk Folkeparti (DF) tog snart initiativet och har sedan dess bearbetat den danska offentligheten med en energisk främlingsfientlig agitation. Danska medier har inte legat långt efter utan har uppvisat stor kreativitet, och gör så än i dag, i syfte att utmåla invandrare som ett hot mot landet. Under de senaste decennierna har Danmark följaktligen gått från en situation där ett begränsat antal politiker, debattörer och medier var upptagna av invandringsfrågan och förde fram invandringsfientliga synpunkter, till en situation i vilken media allt mer fokuserar på invandring, invandranes kriminalitet och hotet som invandrare sägs utgöra mot Danmark och dansk kultur, samtidigt som de etablerade partierna konkurrerar om att vara skarpast i invandringsdebatten.²

---

1. Se Jens Rydgren, »Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties: The Case of Denmark«, *West European Politics*, vol. 27, nr 3, 2004, s. 474–502, och, för en journalistisk diskussion, Carsten Jensen, *Livet i Camp Eden*, Köpenhamn 2004. – Detta är en omarbetad och utvecklad version av en essä som publicerades i *Ord & Bild*. Erik Berggren, »Främlingar, smakdomare och mikrostatskupper«, *Ord & Bild*, nr 4–5, 2005, s. 123–135.

2. Under 1990-talet började även socialdemokratiska företrädare tala samma språk som man tidigare brännmärkt som rasistiskt. F.d. inrikesministern Karen Jespersen föreslog att kriminella

2001 kom så en dansk regering till makten som mer än någonsin tidigare gjort främlingsfientlighet till ett vallöfte. Maktskiftet föregicks av en rå valkampanj som varnade för »problemet« med »utlänningar«, med återkommande anspelningar på gängvåldtäkter och bidragsfusk, allt inbakat i ett program som lovade en kraftfullare »integrationspolitik«. Samma taktik bidrog också till segern i det efterföljande valet, med bistånd av en utmattad socialdemokrati som, istället för att ta upp kampen mot stigmatiseringen av invandrare som politiken medförde, införlivade denna politik som *sitt* vapen. Sedan det högerliberala partiet Venstre bildat regering med De Konservative med parlamentariskt stöd från Dansk Folkeparti, har regeringen arbetat målmedvetet för att minska invandringen och flyktingmottagandet i landet. Därtill har ett sätt att diskutera »utlänningen« i relation till den danska nationen, välfärden och kulturen etablerat sig som är helt probleminriktat och stundtals klart rasistiskt. Detta har man vidare kunnat göra utan att möta något starkt motstånd i det politiska systemet. Inför det senaste valet, i februari 2005, visade Socialdemokraterna att de nu accepterat samtliga förändringar i utlänningspolitiken som den liberal-konservativa regeringen infört och de försäkrade väljarna att partiet inte skulle röra dessa lagar. Det är alltså dels frågan om en förändring i hur man diskuterar invandrare och invandring, en *diskursiv förändring*, dels frågan om den *faktiska politiken och lagstiftningen* kring invandring, flyktingskap och integration.

En full förståelse av denna utveckling måste förstås inkludera berättelser om dansk historia, samhällsstruktur och självförståelse som sträcker sig längre tillbaka i tiden och som länkas till jämförande forskning av tillväxten av europeiska extrema högerpartier.³ Men fokus i denna essä ligger på de resultat som producerats under de senaste fem åren och hur dessa kan förstås inom ramen för det senaste decenniets *politiska dynamik*. För

---

asylsökande skulle sändas till en »öde ö« och statsminister Poul Nyrup Rasmussen sade att den muslimska praktiken att be fem gånger om dagen var främmande för dansk arbetskultur.

3. För förändringen av debattläget inom media, offentligheten i stort och lokalpolitik, se Carl-Ulrik Schierup, *På kulturens slagmark: mindretal och størretal taler om Danmark*, Esbjerg 1993, och för en senare analys av mediediskurser, se Ferruh Yilmaz, »De har sejret ad helvede til«, *Fra Racisme till det stuerene: Myndigheternas respons og ansvar*, red. Eric Tinor-Centi, København 2000; Ferruh Yilmaz, »Konstruktionen af de etniske minoriteter: Eliten, medieerne, og 'etnificeringen' af den danske debat«, *Politika*, 31.2 1999; Ferruh Yilmaz, »The Irony of Danishness: Egalitarianism as an Obstacle for Ethnic Equality«, presenterat på *The ICA-Conference* i San Diego, maj 2003.

däri ligger en av mina poänger: det är inom ramen för denna dynamik, med blicken fäst på dem som önskat denna utveckling och på dem som ingått allianser med dem som gjort dynamiken möjlig, som vi kan nå en skarpare förståelse av det som nu sker och varför den främlingsfientliga politiken i Danmark visat sig så livaktig. En vidare förklaring av skeendena kräver förstås ett längre perspektiv än vad som här erbjuds, med hänsyn tagen till såväl sociala och ekonomiska faktorer som en grundligare analys av samspelet mellan dessa och diskursiva förändringar och den faktiska politiken under de senaste 30–40 åren. Bland de få mer ambitiösa bud som givits tycks ofta minnet antingen för långt eller för kort. Antingen söks förklaringar till den danska politiken mot invandrare i uråldriga kulturella och nationella mönster och mentaliteter – i en Grundtvig, eller i nationalkänslan byggd på det krympande imperiets stukade självrespekt, eller helt enkelt i landets litenhet och dess omhuldande av »hygge«⁴ – eller så ligger allt fokus på Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti så att de socialdemokratiska, liberala och konservativa partiernas bidrag till den diskurs som etablerats helt kommer i skymundan.⁵ I viss mån är jag skyldig till den senare formen av amnesi. Men mitt syfte är att identifiera det jag kallar *en maktlogik i rörelse* och visa på hur den är central för en förståelse av den politiska utvecklingen i Danmark i dag och vad som vidmakthåller den, snarare än att ge en uttömmande analys av de sociala, ekonomiska, diskursiva och ideologiska faktorerna bakom utvecklingen. Med *maktlogik* avser jag emellertid en politisk process som spelats ut på flera områden, av olika aktörer och på olika nivåer i samhället, lokalt och centralt, i medier och i offentlig politik, i lagstiftning och i diskurs. I ett växelspel har en politisk linje etablerats, som i sin tur etablerar ett politiskt parti och en politisk allians, som i sin tur förstärker den maktetablerande linjen osv. Detta är inget unikt för just den danska politiken i dag, utan torde vara regel för alla större politiska förändringar, och i någon mån det sätt som politiska förskjutningar i demokratier alltid hackar sig fram. Men härigenom vill jag understryka omfattningen av det som nu sker och hur dessa förändringar kan vara hållbarare än vad vi ten-

4. Se t.ex. Lars Dencik, »Den ohyggliga danska 'hyggen'«, *Ord & Bild*, nr 4–5, 2005, s. 143–144.

5. Schierups *På kulturens slagmark* beskriver den viktiga diskursiva förändring i fråga om invandrare och muslimer som arbetades upp, kanske främst av socialdemokratiska lokalpolitiker redan under 1970-talets senare del, och som sedermera kom att vårdas ömt av aktörer inom de flesta politiska läger.

derar att tro – och vad vi haft anledning att tro, exempelvis om vi enkelt kunnat peka ut blott ett område, ett parti, en diskurs i vilken avgörande förändringar skett, och – ur kunskapssynpunkt – en faktor, en aktör eller en historia som kan förklara förändringarna. Att denna maktlogik är *i rörelse* är egentligen självklart, men detta tillägg är ämnat att understryka den process av stegvisa förskjutningar som skett på flera områden, som fortsätter att ske, och som gör det svårt att ange en orsak och även en slutpunkt. Det är kanske en av förklaringarna till varför många haft så svårt att mobilisera och artikulera ett motstånd mot den förda politiken.

Utvecklingen har beskrivits som alltifrån »åtstramning av invandringpolitiken« till »främlingsfientlighet«, »rasism« eller, kanske vanligast, »högerpopulism«. Samtliga begrepp passar in, men inget fångar fullt ut radikaliteten i det som skett. Ett begrepp som jag menar är värt att pröva, för att vidga förståelsen av den danska politiken i allmänhet och utlänningspolitiken i synnerhet, är fascism. Det betyder förstås inte att Danmark blivit en fullfjädrad »fasciststat« eller är på väg att bli det, utan enbart att vissa delar av den politiska utvecklingen kan förstås utifrån en modern syn på fascism.⁶ En utgångspunkt för denna diskussion, som jag skall utveckla nedan, är att jag finner begreppet »populism«, eller dess kvalifikationer »högerpopulism« och »radikal högerpopulism«, otillräckliga och i vissa delar missvisande. Men »fascism« – om man utgår från den förståelse av begreppet som etablerats bland forskare på senare år, i vilken fascism inte måste betyda totalitärt våld och explicit antidemokratiska strävanden – kan öppna för en intressantare och mer komplex förståelse av den högerextrema dynamik som nu har livskraft i Danmark. Därmed inte sagt att populismbegreppet måste överges till förmån för begreppet fascism. Men analysen av högerpopulism kan skärpas om den bättre klargör den stora överlappning som råder mellan begreppen och de fenomen de beskriver, istället för att upprätta konstlade gränsdragningar som riskerar att invagga oss i falska tryggheter om vad som kan rymmas i våra demokratier.

---

6. Paralleller mellan den danska politiska utvecklingen och fascism är vanligare i journalistiska än vetenskapliga sammanhang. Se t.ex. Stephen Smith, »Copenhagen Flirts with Fascism«, *The Guardian*, 5.6 2002; för implicit men tydlig koppling, se upprop av tolv danska intellektuella: Suzanne Brøgger m.fl., »Det är dags att säga ifrån!«, *Dagens Nyheter*, 15.12 2005 och »Livsfarlig tystnad« i *Dagens Nyheter*, 30.1 2006; se också Carsten Jensen, »Danmarks hjärta har kallnat«, *Dagens Nyheter*, 12.2 2006.

Fascism

»Fascism« förefaller nog många som alltför skarpt. Ordet har i Väst, efter Förintelsen, kommit att bli en anklagelse som signalerar brist på seriositet hos anklagaren. Ingenting kan ju riktigt mäta sig med den europeiska fascistiska erfarenheten. Både för gemene man och forskare har det visat sig svårt att lösgöra begreppet från de europeiska fascistiska regimer som drev fram tyranni och folkmord. Det finns också en reell risk för att begreppet »fascism« blir helt urvattnat om man brukar det alltför lättvindigt och att man därigenom kränker miljontals offer för verkligt hårdföra fascistiska regimer. Man kan förstås pröva begreppen »neofascism«, eller »protofascism«. Men det förra är luddigt och har egentligen blott kommit att markera att vi talar om fascism under efterkrigstiden. Det senare är möjligt om man med det menar just bara en mildare form,⁷ men prefixet proto- (för-) signalerar en teleologisk logik, i vilken det som kommer före är bestämt att följas av mer utvecklade former av fascism. För att undvika en sådan deterministisk konnotation föredrar jag att bara tala om »fascism«, dock med den viktiga reservationen att detta inte behöver innebära totalitära våldsregimer av klassiskt fascistiskt snitt. För precis som historikern Robert O. Paxton betonar i sin bok *The Anatomy of Fascism* är det osannolikt att dagens och morgondagens fascism kommer att se likadan ut som gårdagens. Den är alltför brännmärkt i våra samhällen. Den kommer att klä ut sig på ett nytt sätt, inte vifta med svastika och risknippen, inte marschera in med blanka stövlar och militär parafernalia och troligen inte sikta på juden som främsta måltavla. Man måste därför, som Paxton gjort, analysera vad fascism är och har varit vid sidan om det vi omedelbart känner igen som fascistiska klichéer.⁸ Han har analyserat olika fascistiska rörelser och identifierat olika faser i deras respektive utvecklingsförlopp, och han visar hur de inte var determinerade att följa en viss utvecklingsväg utan visade upp en stor variation i fråga om syfte, stil, brutalitet och framgång – något som ofta glöms bort, eller till och med

7. Cas Mudde, »The War of Words: Defining the Extreme Right Party Family«, *West European Politics*, nr 19 (2), 1996, s. 240–41.

8. Robert O. Paxton, *The Anatomy of Fascism*, London 2004. För mer journalistiska/essäistiska nytolkningar i samma riktning, se t.ex. Umberto Eco, »Ur-Fascism«, *New York Review of Books*, 22.6 1995, s. 12–15; Lewis H. Lapham, »Notebook. On Message«, *Harper's Magazine*, October 2005, s. 7–9.

mer aktivt förnekas, då man vill reservera begreppet för just Mussolinis Italien och Nazityskland.⁹ 2004 kom också sociologen Michael Mann ut med en historisk-sociologisk analys, *Fascism*. Även han ifrågasätter försöken att reservera fascism till en viss epok, och precis som Paxton ställer han sig tveksam till ambitionen att analysera fram en »generisk« definition, dvs. en som fångar fascismens kärna, giltig oavsett tid och rum. »Fascism« är ett alltför varierat och komplext fenomen för att det ska låta sig göras.

Den fascismdefinition som dominerat efter andra världskriget, som låst sig vid 1900-talets radikala och katastrofala erfarenheter¹⁰, har fortfarande en stark ställning, även om den utmanats och i dag får ses som vederlagd inom forskningen, men knappast i den allmänna politiska debatten.¹¹ Redan Frankfurtskolans teoretiker Theodor Adorno, Max Horkheimer och Walter Benjamin, erbjöd under 1930- och 40-talen alternativa synsätt, influerade av marxism, Nietzsches perspektivism och freudiansk psykoanalys.¹² Deras kritik sökte blottlägga kopplingarna mellan fascism och modern »monopolkapitalism« och hur den enskilda människan såväl i hög-kapitalismen som i fascistiska system, strukturellt och psykologiskt avkrävdes ett uppgivande av sitt kritiska förnuft. Detta kom senare att influera en vänsterkritik av den etablerade liberala synen på fascism.¹³ Ett ledord för detta spår, som blivit berömt, formulerades av Horkheimer på 1930-talet: »Den som inte vill tala om kapitalismen bör tala också om fascismen.«¹⁴

Michael Manns och Robert Paxtons perspektiv är besläktade. De vill undvika demonisering, men de söker inte förklara fascismen utifrån en vidare antikapitalistisk samhällskritik. En central utgångspunkt för dem,

---

9. Ett typexempel är Ernst Nolte, *Three Faces of Fascism: Action française, Italian fascism, National socialism*, London 1984.

10. Ibid.

11. För en utmärkt översikt över olika tolkningar av fascism, såväl vederlagda som livaktiga, se *Fascism. Critical Concepts in Political Science*, red. Roger Griffin & Matthew Feldman, London 2004.

12. Se t.ex. Theodor Adorno & Max Horkheimer, *Upplysningens dialektik*, Göteborg 1997 eller Horkheimers essä från 1935, Max Horkheimer, »Förnuftets slut«, *Kritisk teori. En introduktion*, red. John Burrill, Göteborg 1987, s. 337–362.

13. Se t.ex. Wolfgang Fritz Haug, *Der hilflose Antifaschismus*, Köln 1977, i vilken Haug utmanar dåtidens dominerande behandling av nazismen i kategorier av ond/god, totalitär/liberal, demoniseringen av Hitler och hyllandet av liberalismen som dess motvärd. För en diskussion av Haug m.fl., se *Häften för kritiska studier*, Tema: »Fascism och ideologi«, årg. 23, nr 4, 1990.

14. Citerat ur »Nytt perspektiv på fascism och ideologi« (Redaktionen) i *Häften...*, s. 3.

vilken länkar dem till den kritiska teorin, är insisterandet att fascism inte skall ses som det olyckliga undantaget från europeisk modernitet. Tvärtom – oavsett hur motbjudande tanken än är, så framhåller de att fascism är en central del av Europas moderna erfarenhet.¹⁵ Frågan blir då om en demokrati kan ha fascistiska sidor. Ja, Mann och Paxton menar att historien visar, även om de demokratiska idealen är fascismens antites, att demokrati inte har varit någon garanti mot fascism. Tvärtom har kanske de flesta fascistiska rörelser vuxit fram inom ramen för mer eller mindre stabila demokratier och de har utvecklat sin speciella stil i offentligheten just för att de verkat inom politiska system där makten är villkorad av att man vinner och övervinner opinionen (i Paxtons definition blir demokrati till och med en nödvändig förutsättning för fascism).

Trots betoningen av variationsrikedomen så föreslår Michael Mann ändå fem element som beskriver det de flesta fascister strävat efter, men bara ibland varit nära att realisera.¹⁶ För det första kännetecknas all fascism av en *organisk nationalism* som sätter folkets gemenskap högst och som bygger myter om den nationella ursprungligheten, ofta med kristna hänvisningar. Till detta har ofta kopplats en *étatism*. Därför pratar Mann om (eng.) »nation-statism«. I denna förkärlek för det byråkratiska framför det demokratiska och politiska finner vi också den klassiska ledarkulten som backar upp diktatoriska strävanden. Ett tredje idéelement som är kopplat till de andra är *transcendensen*, strävan att »transcendera« de rådande sociala konflikterna och klassgränserna. Denna strävan står i motsättning till konservatismens samhällssyn, som hyllar den gamla sociala ordningen, såväl som till den liberala och socialdemokratiska synen på samhället som bestående av institutionellt konkurrerande intressegrupper och klasser. Centralt i denna tanke, kopplat till den organiska nationalismen, är längtan efter en folkets nationella *återfödelse* genom vilken de gamla konfliktlinjerna helt enkelt blir obsoleta. Fascism har också i princip alltid sysslat med *rensning* (»cleansing«). Eftersom politiska motståndare definieras som »fienden« måste de rensas ut från nationen. De främsta verktygen här är skrämseltaktik, våld och till sist mord. Fienden har, i varierande utsträckning, definierats i politiska och/eller etniska termer.

15. Michael Mann, *Fascists*, Cambridge 2004, s. 1–3.

16. Mann, s. 13–17.

Den *politiska rensningen*, skriver Mann, avtar i takt med att oppositionen ger upp och tystas. Men *etnisk rensning* har i fascistiska regimer tenderat att tillta, då problemet med människor med avvikande etnisk tillhörighet inte enkelt låter sig lösas med tystnad eller tvångsassimilering. Slutligen har, enligt Mann, våld och *paramilitarism* i en eller annan form alltid visat sig vara både ett värde och en central metod för fascistiska regimer. De nazistiska stormtrupperna och de italienska kampgrupperna attraherade vissa människor samtidigt som de skrämde andra till tystnad. Paramilitarismen visade dels upp handlingskraft och vitalitet, dels utförde den utrensningsarbetet. Ytterliggare ett inslag som Mann lyfter fram, som kanske är av mer retorisk än ideologisk art men lika viktigt, är den anti-elitistiska flörten med »folket«, som samspelar med flera av de centrala elementen ovan. Denna positionering mot eliten och med det nationella folkets sanna vilja är ett genomgående drag hos fascistiska rörelser. Det är också den bärande tankefiguren bakom all populism.

Kring dessa punkter råder stor enighet. Men viktigt för Mann och Paxton är att alla kriterier inte måste vara uppfyllda. Listan skall snarare ses som en skiss med vilken man kan avgöra om rörelser och politiska dynamiker är mer eller mindre fascistiska. Häri ligger kanske det mest utmanande i deras användning av begreppet. Traditionen brukar kräva att alla dessa kriterier (och ibland fler) skall vara uppfyllda – annars används andra namn, alltifrån högerextremism till populism eller chauvinism. Manns och Paxtons angreppssätt öppnar alltså för en förståelse av fascism också i dess mildare former och inom en demokratisk politisk kontext. Deras fokus på skeendena som föregått fascistiska framgångar – på idéerna, rörelserna, propagandan och allianserna med andra parlamentariska grupper – innebär vidare en betoning av den *politiska dynamik* i vilken fascismen växer fram och på vikten av de politiska aktörernas ambitioner och arbete för att omvandla samhället.¹⁷

Om vi med Manns fem kriterier för ögonen åter blickar mot den danska politiska arenan så kan vi omedelbart konstatera att Danmark inte utvecklat en »mogen« fascism. Några stormtrupper eller någon våldsregim

---

17. Häri påminner deras perspektiv om Tingstens från 1936. Enligt Tingsten lyckades nazisterna vinna den annars stabilt demokratiska väljarkåren i Tyskland mycket p.g.a. fascisternas överlägsna agitation. Herbert Tingsten, *Den nationella diktaturen: Nazismens och fascistens idéer*, Stockholm 1936, s. 107.

finns inte i Danmark. Man kan heller inte skönja någon ledarkult eller direkt dyrkan av staten utöver en tilltagande välfärdschauvinism (dvs. en omsorg om välfärdsstaten vilken målar upp invandrare som ett hot mot densamma). Regeringen drivs inte av en fascistisk utopi och Dansk Folkeparti är inte ett självutnämnt anti-demokratiskt parti. Innan jag går in närmare på hur det ändå kan vara befogat att analysera dansk politik i dag utifrån en modern definition av fascism, så skall jag först ta upp frågan vari problemen ligger med det i detta sammanhang vanligare begreppet »populism«.

Populism

Kring begreppet populism finns en brokig diskussion. Begreppet är notoriskt otydligt i och med att populism som strategi återfinns i de flesta politiska rörelser och används allmänt som ett nedsättande omdöme om opportunistiska politiker, samtidigt som man inom vetenskapen har försökt att på olika sätt ge begreppet en mer precis definition. Den huvudsakligen statsvetenskapliga forskningen om populism och radikal högerpopulism har länge varit på stark frammarsch – den växer i samma takt som forskningsobjektet får ökad betydelse i europeiska länder.¹⁸ Denna forskning har förtjänstfullt beskrivit högerpopulistiska partier, ordnat dessa i så kallade partifamiljer, beskrivit olika populistiska ideologier och strategier¹⁹ och kartlagt hur dessa partier relaterar sig till övergripande socioekonomiska och värderingsmässiga förändringar hos väljarna. Den kausala ordning som ofta impliceras anger attityder och värderingar i väljarkåren som orsak, medan uppkomst och tillväxt av högerpopulistiska partier ses som effekt, även om de flesta förstås räknar med ett visst mått av interdependens.

Den partifamilj till vilken Dansk Folkeparti kan hänföras har beteckningen radikal högerpopulism (RHP).²⁰ Denna kännetecknas av karisma-

18. Många forskare påtalar denna tillväxt av såväl forskningsobjekten som forskningen, se Mudde; Jens Rydgren, »Vad är radikal högerpopulism?«, *Från Le Pen till Pim Fortuyn: populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*, red. Jens Rydgren & Anders Widfeldt, Malmö 2004 s. 19–27; Roger Eatwell, »Introduction«, *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge*, red. Roger Eatwell & Cas Mudde, London 2004, s. 8–23, m.fl.

19. Rydgren, »Vad är radikal högerpopulism?«.

20. Ibid.

tiskt ledarskap, anti-elitism, drastisk agitation, (oväntade) maktsäkrande allianser och, förstås, en radikaliserad xenofobi omvandlad till politiskt program. Intressant är att definitionen av radikal högerpopulism och moderna definitioner av fascism är i stort sett identiska.²¹ Men det som, enligt många, ändå motiverar en åtskillnad av begreppen har, som sagt, att göra med den dominerande förståelsen av fascism i ljuset av tidigare fascistiska erfarenheter. Centralt blir om ett parti explicit godtar de demokratiska spelreglerna eller om de vill avskaffa dem. Förenklat kan man då säga att de förra klassificeras som populister, medan de senare sorteras åt sidan som extremhöger eller fascism. Många har också framhållit hur flera högerpopulistiska grupper inte kan etiketteras som »extrema« eller som »fascister« om de inte är biologiskt utan »bara« kulturellt rassistiska. Meindert Fennema menar till exempel att fascism måste innebära en explicit antidemokratisk ambition parad med ett försvar av en social hierarki och en etnisk nationalism som vilar på en biologisk grund, dvs. en fantasi om blod och arv.²²

Mitt fokus rör dock inte bara ett parti på högerkanten och frågan om hur det skall ordnas ideologiskt, utan vad som sker när ett s.k. radikalt högerpopulistiskt parti når makten (som stödparti till regeringen) och centrum av den politiska diskussionen. Utifrån detta perspektiv blir den etablerade synen på högerpopulism otillräcklig. Dels bör man inte fästa så stor vikt vid ett partis uttalade acceptans av de demokratiska spelreglerna. Det är, som jag skall utveckla nedan, en förutsättning för att nå framgång i en stabil demokrati att man erkänner och kan agera inom demokratins ramar. Dels saknas ofta i forskningen, parallellt med de många klassifikationer som framställts, en analytisk idé om *förändring* och *förändringspotential* hos högerpopulister. Detta behövs då klassifikationer av högerpopulistiska partiers »ideologier« snabbt blir inaktuella.²³

---

21. Jfr Rydgren, »Vad är radikal högerpopulism«; Rydgren, »Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties«, s. 474–502 och Mudde med min beskrivning av Manns fascism-definition ovan. Se även not 22.

22. Meindert Fennema, »Populist Parties of the Right«, *Movements of Exclusion. Radical Right-Wing Populism in the Western World*, red. Jens Rydgren, New York 2005, s. 2–7. Om skillnaden mellan populism och fascism, se Andrej Zaslove, »The Dark Side of European Politics: Unmasking the Radical Right«, *European Integration*, vol. 26, nr 1, 2004, s. 61–81; Mudde. För en kritisk diskussion av gränsdragningen, se Eatwell.

23. Muddes diskussion från 1996 av olika klassifikationer illustrerar problemet väl. Se också Widfeldts och Rydgrens inledande essäer i *Från Le Pen till Pim Fortuyn*, Anders Widfeldt, »In-

Överhuvudtaget kan klassificeringar grundade i ideologi leda fel. Som Ernesto Laclau hävdar så bör inte populister analyseras med deras ideologiska *innehåll* som primärt objekt för analysen utan med fokus på deras politiska *praktik*.²⁴ Denna vändning grundar sig på ett perspektiv där politisk praktik inte ses som ett autentiskt *uttryck* för en social agents natur (ideologi, djupaste övertygelser etc.), utan snarare som något som *konstituerar* agenten. För Laclau betyder detta att:

a movement is not populist because in its politics or ideology it presents actual *contents* identifiable as populist, but because it shows a particular *logic of articulation* of those contents – whatever those contents are.²⁵

Om man accepterar denna vändning av analysperspektivet tränger sig andra saker än de explicita bekännelserna för eller emot demokrati eller för biologisk eller kulturell rasism fram; då hamnar istället fokus på *stil*, den *maktsökande logiken*, dvs. sättet på vilket politiken *artikuleras*.

Forskningen om högerpopulistiska partier behöver alltså en kraftfullare diskussion av vad som sker när dessa får mer makt, som i Danmark.²⁶ Man kan förvänta sig såväl ideologiska som strategiska förändringar. I traditionell statsvetenskap beskrivs partiets uppgift som ett *intresseartikulerande* och *intresseaggregerande* arbete. Betoningen av populister som »opportunisterna« som spelar på intressen, och fyller upp vakanta nischer i politiken, ger mest prioritet till det aggregerande elementet. Men vill man förstå vad som sker när populister vinner inflytande borde relationen mellan »folket« och »intressen« teoretiseras bättre och en större vikt läggs vid det artikulerande elementet, eller för att tala med Laclau, det *konstituerande* elementet.

Skillnaden ifråga om demokratisk trovärdighet (ideologiskt och i praktiken) mellan högerpopulister och fascister är som sagt central för flera forskare²⁷, men också ifrågasatt. Roger Eatwell menar att forskning

---

trodd: Den radikala högerpopulismen – en etablerad politisk kraft« (s. 9–17) respektive Rydgren, »Vad är radikal högerpopulism?«, för indelningar av högerpopulistiska partier på ideologiska grunder.

24. Ernesto Laclau, »Populism: 'What's in a Name?'«, *Populism and the Mirror of Democracy*, red. Francisco Panizza, London 2005, s. 32–49.

25. *Ibid.*, s. 33.

26. Se not 35.

27. Se t.ex. Hans-George Betz, »Introduction«, *The New Politics of the Right*, red. Hans-George Betz & Stefan Immerfall, Basingstoke 1998, s. 3; Rydgren, »Vad är radikal högerpopulism?«; Mude; Fennema.

som sorterar »populister« på ena sidan demokratitrovärdighetsgränsen, medan främst självdeklarerade antidemokrater betecknas som »extremister« eller »fascister«, riskerar att legitimera vissa populister som demokratiska, trots att detta är tveksamt.²⁸ Han exemplifierar med franska Front National, som många föredrar att kalla »radikala högerpopulister« då de verkar inom det demokratiska systemet. Eatwell frågar retoriskt om Front Nationals politiska vision förverkligad, även om den inte blir en nazistlik diktatur, skulle kunna beskrivas som varandes i samklang med de ideal som liberala demokratier vilar på.²⁹ Eatwell underminerar vidare statiska gränsdragningar mellan populister och antidemokrater (extremister) genom att tillerkänna dem alla en viss taktisk förmåga:

[...] many extremists are willing to work through the parliamentary system to gain power, and their exact desires about democracy can be difficult to discern given the obvious reasons in contemporary West to hide anti-democratic sentiments.³⁰

Jens Rydgren pekar på något besläktat när han lyfter fram hur olika varianter av rasism kanske inte är grundade i *ideologi*, utan i *taktik*:

Genom att använda den etno-pluralistiska doktrinen [kulturrasism, min anm.] har det varit möjligt för RHP-partier att föra fram ett främlingsfientligt politiskt budskap utan att bli lika stigmatiserade som »gamla« rasister har varit under efterkrigstiden.³¹

Eatwell menar också, i samklang med Laclau, att högerpopulistiska partier utgör ett hot mot demokratin oavsett om deras försäkran om demokratisk trovärdighet är genuin eller ej och trots att de arbetar formellt inom de demokratiska spelreglerna.³² Han argumenterar för att den populistiska *stilen*, de svartvita åskådningarna och det ofta grova, alternativt högspråkigt moraliska, språket hotar demokratin genom att försvåra ömsesidig förnuftig deliberation grundad i den liberala traditionens ideal om värdeneutralitet, tolerans och pluralism.

28. Eatwell: »[...] the term 'populism' poses the opposite danger to classifying parties as 'extreme right' – namely, it tends to legitimize them as in some ways genuinely democratic«, s. 12.

29. Ibid.

30. Eatwell, s. 8.

31. Rydgren, »Vad är radikal högerpopulism?«, s. 25.

32. Eatwell, s. 13.

Även om det råder enighet om att Dansk Folkeparti har radikaliserats, så har inte många diskuterat DF:s politik i termer av »fascism«. ³³ Men att partiet i dag alltmer liknar t.ex. franska Front National råder det föga tvivel om. ³⁴ Därför är det intressant att ta del av Catherine Fieschis historiskt institutionella analys av Front National i *Fascism, Populism and the French Fifth Republic: In the Shadow of Democracy*. Hon visar där hur Front National har sina rötter djupt försänkta i den franska fascistiska rörelsen, såväl historiskt som ideologiskt. För Fieschi är dagens Front National helt enkelt en fascistisk rörelse som söker överleva och nå framgång inom de institutionella ramarna för den franska demokratin under efterkrigstiden, den Femte republiken, med allt vad det innebär av institutionella och värdemässiga begränsningar och möjligheter. Nyckeln här är det politiska systemet, med dess stärkta »presidentialism«, som premierar aggressivt populistiska kampanjstrategier, karisma och »folklighet«. »Populism« är inom ramen för Fieschis perspektiv blott en viktig del av den fascistiska strategin:

Populism is what, in effect, provides a bridge (both in practice and in discourse) between the – seemingly contradictory – elitism and the egalitarian collectivism of much fascist thought. This is essentially because populism allows the people to imagine themselves as an elite. What gives this elite its specificity is the belonging to a nation which is itself seen as superior to others by its traditions, folklore, people etc. ³⁵

Sammanfattningsvis, för att kunna se hur begreppet »fascism« kan användas för att förstå den politiska utvecklingen i Danmark måste man göra upp med den utbredda idén att rasism och främlingsfientlig nationalism är tendenser som frigörs ur underjorden och alltså finns latent hos folket. Vi ser i språket hur utbredd denna tanke är. Vi talar om att politiker »utlöser« och »spelar på« främlingsfientliga krafter, som liksom redan finns där och bara skall väckas till liv. Det är en mycket problematisk utgångs-

33. Se not 6.

34. I »Explaining the Emergence ...« argumenterar Rydgren för hur DF:s framgångar kan förstås utifrån deras tillämpning av en s.k. »master frame« hämtad från Front National. Möjligen underskattar han betydelsen av andra inspirationskällor såväl i Europa som i partiets egen inhemska främlingsfientliga historia, men det relevanta här är likheten mellan DF och FN.

35. Catherine Fieschi, *Fascism, Populism and the French Fifth Republic: In the Shadow of Democracy*, Manchester 2004, s. 110.

punkt som tycks inbäddad i begreppet »populism«. Den gör att vi glömmar att främlingsfientliga, rasistiska och fascistiska rörelser inte bubblar fram ur folkdjupen, utan snarare arbetas upp av målmedvetna aktörer som framförallt eftersträvar makt genom att driva fram en berättelse om folket som rasistiskt och sedan mobilisera samma folk för den rasistiska saken. Det är den dynamiken som i dag fått momentum i Danmark. I det följande kommer jag därför att betrakta Dansk Folkeparti som en motor i en utveckling som kan beskrivas som en *maktlogik i rörelse* (eller med Laclaus term, en *logic of articulation*), som många fler efterhand kommit att dras in i. Därmed inte sagt att *strukturella faktorer* är utan betydelse. Ekonomiska, arbetsmarknadsmässiga och diskursiva faktorer lägger en möjlighetsgrund, den terräng i vilken missnöje frodas och centrala aktörer kan verka och nå gehör för sina budskap. Som Carl-Ulrik Schierup konstaterar med Ottar Brox begrepp präglades delar av danskt samhällsliv under 1980-talet av »strukturfascism«, dvs. en situation i vilken social nedmontering, kris och arbetslöshet utgör en grogrund för syndabocksmekanismer och allt grövre rasistiska diskurser.³⁶ I Västerlandet har vi också förstås, i kraft av våra samhällens nationalistiska, rasistiska och koloniala traditioner, i någon mån en beredskap för att läsa världen i manikeiska termer som sorterar mellan vi och dom, ont och gott. Men dessa bakgrundsfaktorer utgör som sagt inte huvudfokus i denna essä. Dessutom bör man undvika ett deterministiskt synsätt. Artikulationen av rasistiska budskap tilltog och skärptes under det (för etniska danskar) ekonomiskt framgångsrika 90-talet, med relativt låg arbetslöshet och liten invandring, och vid sidan om »orientalism« och nedlåtande patronisering av fattiga människor från Syd har, inte minst i Danmark, starka diskurser om tolerans, solidaritet och antirasism existerat. Detta pekar mot att politiska faktorer i viss mån arbetats upp och nu utgör motorn i utvecklingen, fastän startmotorn slutat gå.

För att förstå denna politiska dynamik måste man också ifrågasätta förenklade gränsdragningar kring s.k. högerpopulister mot å ena sidan etablerade partier och å den andra sidan än mer extrema partier. När som i Danmark ett högerextremt parti inte bara »påverkar« utan också inleder samarbete med etablerade partier, så blir det analytiskt omöjligt att upp-

---

36. Schierup, s. 21.

rätthålla stabila ideologiska och praktiska gränser mot övriga partier. Detta har vi sett otaliga historiska och samtida exempel på i Europa. De ideologiska klassificeringarna osynliggör i viss mån den taktiska förändringsvilligheten hos dessa partier. De skandinaviska framstegspartierna har ju till exempel gått från att vara nyliberala antiskattepartier till välfärdschauvinistiska anti-invandringpartier, medan ett parti som svenska sverigedemokraterna har tonat ned de uppenbara fascistreferenserna, satt på sig slips och kostym och med framgång koncentrerat sig på kommunalvalen.³⁷

Danmark

Sedan den danska regeringsförklaringen 2001, i vilken statsminister Anders Fogh Rasmussen deklarerade att det var dags att göra upp med »snällismen« i integrationspolitiken, har en serie lagar som kringskar invandrades och flyktingars levnadsmöjligheter införts. Den kanske mest ökända är lagen om familjesammanföring. Den innehåller en rad restriktioner för dansk-utländska par som vill bosätta sig i landet: båda måste vara över 24 år, ha treårigt kontrakt på bostad, den danska parten får inte ha tagit emot socialhjälp det senaste året, måste ha minst 53 000 kronor på banken och kunna försörja den andre. Tillsammans måste de också ha större »anknytning« till Danmark än till den andres land. Denna lag har skapat en liten deportations- och flyktingvåg av danska medborgare till södra Sverige – människor med danskt pass som inte längre får bo med sina utländska partners i landet, trots att de tills nyligen gjort det i flera år.

Begränsningarna av asylrättigheterna har också blivit bland de hårdaste i Europa. För permanent uppehållstillstånd måste en flykting eller invandrare ha bott i landet i minst sju år innan han eller hon ens kan ansöka. Detta vill man nu skärpa ytterligare. En majoritet i folketinget (Venstre, Konservative, Dansk Folkeparti och Socialdemokraterne) lade förra året ett gemensamt förslag – »En ny chance til alle« – som går ut på att de (allt färre) som överhuvudtaget kommer i fråga, det vill säga flyktingar och familjeåterförenade, under den sjuåriga vänteperioden måste ingå ett »integrationskontrakt«.³⁸ I detta kontrakt ingår först ett

37. Stieg Larsson & Mikael Ekman, *Sverigedemokraterna*, Stockholm 2001.

38. »En ny chance til alle«, forslag juni 2005, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration.

treårigt introduktionsprogram, inom vilket flyktingen skriver under på att han eller hon respekterar samhällets grundläggande värderingar samt genomgår språktest och introduktionskurser. Under hela den sjuåriga perioden måste flyktingen acceptera de arbeten som erbjuds, kan som utgångspunkt inte räkna med att få samma slags socialbidrag som etniska danskar och får inte begå några kriminella handlingar. Skulle han eller hon av någon anledning inte vilja ta ett visst arbete så dras kontantstödet in eller reduceras, och denna förseelse ligger också den uppehållsökande till last när domen faller efter sju år.

Det främsta syftet bakom dessa lagar är att minska antalet invandrare i landet och att minska antalet som söker sig till landet. Politiken har varit effektiv. År 2001 sökte 12 512 personer asyl i Danmark, år 2004 hade detta sjunkit till 3 235. De som fått uppehållstillstånd har under samma period minskat från 6 263 till 1 592, och familjeåterföreningar har minskat med nära två tredjedelar.³⁹

Inte ens Dansk Folkepartis ledare, Pia Kjærsgaard, kan inför dessa siffror låta bli att jubla. När hon den 30 maj 2005, stärkt av framgångarna i februarivalet 2005, i en artikel i *Politiken* meddelade att det nu är dags att påbörja »fas två« i utlänningspolitiken, inledde hon med att nöjt konstatera att Danmark »blivit ett föregångsland i Europa«.⁴⁰ Landet är nu på väg från det »abnormala« mot det »normala«. Men välfärdsstaten är fortfarande hotad, menar hon, så det som nu behövs är bland annat:

- att begreppet »permanent uppehållstillstånd« avskaffas; endast individuell dispens skall kunna ges efter tio år.
- att sådan dispens endast skall gälla familjesammanförda och invandrare »[...] aldrig till flyktingar [...] de skall sändas hem igen när förhållandena i hemlandet tillåter det«.
- att flyktingar med tillfälligt uppehållstillstånd skall fräntas rätten att flytta inom landet under sina fem första år (någon längre vistelse räknar knappast partiet med).
- att Danida (danska Sida) skall bygga flyktingläger i »exempelvis Afghanistan, Somalia, Irak, Iran, och Kenya« för att på så sätt undvika att flyktingar kommer till Danmark.

39. »En ny chance til alle«, se även Pia Kjærsgaard, »Fas 2: slut med strutspolitik«, *Politiken*, 30.5 2005.

40. Kjærsgaard, »Fas 2: slut med strutspolitik«.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att »utlänningen« betraktas på ett radikalt nytt sätt i dansk politik. De lagar man stiftat innebär de facto en mjuk form av etnisk rensning, och de som blir kvar kan räkna med att ständigt stå i fokus för myndigheternas »integrationssträvanden«. Alla invandrare kommer att drabbas av det stigma som den politiska utvecklingen explicit tilldelar dem; detta förstärks av att alla som saknar permanent uppehållstillstånd får minskad social trygghet i form av lägre socialbidrag som utgångspunkt och ständig risk för sänkningar och indragningar. Men regeringen har lyckats försäkra majoriteten av danska väljare att dessa åtgärder behövs och att just de har handlingskraften och modet att genomföra dem.

Motorn

När det är frågan om så pass radikala förändringar som de i Danmark måste markn förberedas. Om vi tar fasta på vad Paxton och Mann understryker så kan vi tänka på detta som något några lyckats sätta i centrum av den danska politiska dagordningen. Vi kan då se först röststarka men spridda opinionsbildare från olika partier och medier, därefter Fremskridtspartiet och sedermera Dansk Folkeparti med Pia Kjærsgaard i spetsen som *motor* i den politiska utvecklingen. Sammantaget har de under flera decennier investerat en enorm *energi* i arbetet på att nå makten. Bärande på ett rasistiskt budskap och sedermera framburet av detta budskap, har nu Dansk Folkeparti lyckats placera sig i nära samarbete med regeringen och i centrum av den politiska diskussionen.

Pia Kjærsgaard och Dansk Folkeparti bildades som en utbrytning ur Fremskridtspartiet. Trött på de humoristiska och anarkistiska dragen i Glistrups parti, som minner om det tidiga 1990-talets ny demokrati i Sverige, bildade Kjærsgaard 1995 sitt eget parti. DF renodlade snabbt en image som »nationellt« – till höger i frågor som rör flyktingar, invandrare och rättspolitik, och till vänster i frågor om vård, välfärd och hållningen till djur.⁴¹ Typiskt för deras image är att de så aktivt positionerar sig som underifrån kommande, utan klassidentitet eller klassintressen, kämpande

---

41. Ewa Svensson, »På Dansk folkepartis röstsedel står det O som i ordning, organisation och optimism«, *Dagens Nyheter*, 29.6 2002.

för en »normalisering« (återfödelse) av folket och nationen till det de en gång var och borde vara. Viktiga vapen i denna kamp är anklagelserna om »politisk korrekthet« och » smakdomare« (*smagsdomere*). Det mesta av kritiken mot utlänningspolitiken avfärdas a priori som elitens »smakdömeri«, vilket innebär att all kritisk diskussion av politiken i princip blir omöjlig och de flesta har givit upp försöken att diskutera med Dansk Folkeparti. Energin och aggressiviteten i agitationen kommer förstas inte bara från Pia Kjærsgaard själv. Två andra centrala figurer i partiet är prästerna Søren Krarup och hans kusin Jesper Langballe, som båda nu sitter i folketinget för DF. De har länge figurerat i debatten och är ledande figurer bakom tidskriften, förlaget och tankesmedjan *Tidehverv*. I sin programförklaring tar de med utgångspunkt i evangeliet öppet avstånd från modernitet, framsteg och kulturradikalism. I bok efter bok fördöms mångkultur, ateism, muslimer och judar på klassiskt manér.⁴²

Fremskridtspartiet och sedermera Dansk Folkeparti har alltså sedan ungefär mitten av 1980-talet i debattartiklar, tal, gräl och motioner i folketinget energiskt och aggressivt arbetat sig in i centrum av dansk politik med populismens karakteristiska stil och med fascismens klassiska agitatoriska verktyg: för kyrkan, nationen och folket och mot eliten, modernismen, kommunismen, internationalismen och invandrarna. Tre av fem punkter i Michael Manns definition av fascism kan därmed bockas av: *organisk nationalism* med en skenande främlingsfientlighet, en strävan mot *transcendens* i hyllandet av »folket« och *rensning*, såväl politisk i det aggressiva tystandet av meningsmotståndare som etnisk genom den faktiska politikens resultat.

Ett exempel som indikerar att något har hänt i diskursen om invandring är hur prästen Søren Krarup, numera en av folketingsmedlemmarna för Dansk Folkeparti, behandlats i offentligheten. 1986 beställde han en annons i *Jyllands-Posten*, vilken uppmanade till bojkott av Dansk Flygtningehjælps landsinsamling, eftersom Danmark, danskheten och det danska folket genom flyktningmottagandet hotades av »muhammedaner«.⁴³ Annonserna mötte en storm av protester. Den danska offentligheten, samtliga stora medier, inte minst *Ekstra Bladet*, och de etablerade

---

42. För en översikt, se *Tidehvervs* hemsida (www.tidehverv.dk/), rubrik »Forlaget«.

43. Yilmaz, »De har sejret ad helvede til«.

partierna fördömde Krarup i hårda ordalag.⁴⁴ Men i december 2005 kan han nöjt positionera sig själv som en del av »de politiska och kulturella makthavarna i dagens Danmark« när han i tidningen *Information* bemöter kritiken mot de senaste åtstramningarna av invandrings- och flyktingpolitiken som hans parti och regeringen står bakom.⁴⁵ Man måste ge Krarup rätt i att han sedan 1986 rört sig från marginalen till makten i det danska offentliga rummet. För de flesta av dem som då fördömde Krarup har nu anammat eller till och med överträffat det sätt att tala om invandrare och flyktingar som han då offentliggjorde. Hans självpositionering är anmärkningsvärd med tanke på hur just frånvaro av makt och opposition mot elit och kulturellt etablissemang så länge varit hans, och hans partis, mest flitigt utnyttjade retoriska figur i arbetet på att nå makten.

Kritiska röster?

Det finns dock, det skall sägas, kritiska röster i den danska politiken. Såväl Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten och, framförallt, det social-liberala Radikale Venstre har varit tydliga i sin kritik av främlingsfientligheten. Men det avgörande för händelseutvecklingen är ändå att så många av de stora partierna, liksom medierna, inte gjort mer motstånd. Regeringsledande Venstres anammande av DF:s dagordning och socialdemokratins uppbackning av denna politik har gjort de mindre partiernas kritik verkningslös.

Mediernas roll ligger utanför denna artikels fokus, men det bör ändå inskjutas här på tal om kritik och frånvaro av kritik att man knappast kan överskatta deras betydelse. Den instans, vid sidan om de etablerade partierna, som hade kunnat bjuda Dansk Folkeparti hårt motstånd, har istället i hög grad förstärkt det sätt att tala om och diskutera invandrare som Dansk Folkeparti fört in i politiken. Medierna har bidragit till misstänkliggörandet av invandrare generellt, men särskilt av muslimer och människor från tredje världen.⁴⁶ Även om forskning är på väg att klarlägga mediernas roll i invandringsdebatten och dess relation till den

44. Ibid., s. 3.

45. Søren Krarup, »Den hellige krig med de hvæsende danskere«, *Information* 27.12 2005.

46. Se Schierup; Yilmaz, »De har sejret ad helvede til«; Yilmaz, »Konstruktionen af de etniske minoriteter« och Yilmaz, »The Irony of Danishness«. Se också genomgångar av Bashy Quraishy, *Enar Shadow Report* 2002–2004.

politiska utvecklingen på området i Danmark så återstår mycket att göra. Men att medierna spelat en central roll i att driva på det diskursförändrande arbetet tillsammans med politikerna klargör de undersökningar som gjorts bortom allt tvivel, även om det förstås är skillnader mellan olika medieproducenter.⁴⁷ Men talande är ändå att de ganska få skarpa kritikerna ofta fokuserat på just frånvaron av kritik mot regeringens politik, från de andra partierna, från ledarskribenter och från övriga intellektuella. I december 2005 publicerades till exempel ett upprop av tolv danska intellektuella, samtidigt i *Politiken* och *Dagens Nyheter*, med (den lite yrvakna) titeln »Det är dags att säga ifrån!«. Gruppen bestod av ledande författare och journalister som Suzanne Brøgger, Ib Michael, Benny Andersen, Carsten Jensen och Hanne-Vibeke Holst. De gick till skarpt angrepp mot den »[...] tendens inom politik och medier att uteslutande se på [muslimska medborgare] som kriminella, samhällsfarliga element och som potentiella våldtäktsmän eller socialfall«. ⁴⁸ Flera av dem som undertecknade artikeln hade tidigare framfört kritik, inte minst Carsten Jensen, som konsekvent i krönikor i *Politiken* och i böcker skarpt kritiserat den danska utvecklingen och tystnaden om den. Likafullt återkom samma grupp den 30 januari under rubriken »Livsfarlig tystnad«, också nu i både *Dagens Nyheter* och *Politiken*, med en uppföljning och ett förtydligande av varför de skrivit sin artikel.⁴⁹ De angav två skäl:

Den ena var en stigande oro för det förfall som de senaste åren pågått för de humanistiska värden som vi annars betraktat som grunden för dansk demokrati. I den offentliga debatten uppträder nu allt oftare ord och uttryck som väcker minnen av totalitära rörelser från andra tidpunkter i historien. Det gör också den ständiga jakten på syndabockar bland landets etniska minoriteter [...].

[...] Det andra skälet till vårt brev är frånvaron av en slagkraftig opposition mot invandrapolitiken. Tystnad är farlig för demokratin, för den som tiger samtycker. Tystnad är medlöparens första steg. Det andra steget

---

47. Basha Quraishy, »Media Survey«, *Enar Shadow Report* 2002, och motsvarande 2003 och 2004. Quraishy som »skuggat« den danska utvecklingen under många år understryker den centrala roll medierna spelat, som allierade med politikerna, i sitt arbete med att pytsa ut »den dagliga dosen xenofobi« (min översättning), se *Enar Shadow Report* 2003, s. 30.

48. Brøgger m.fl., »Det är dags att säga ifrån!«, *Dagens Nyheter*, 15.12 2005.

49. Brøgger m.fl., »Livsfarlig tystnad!«, *Dagens Nyheter*, 30.1 2006.

är öppet godkännande, det tredje aktivt deltagande i förföljelsen, och då har vi för länge sedan lämnat det humana samhället bakom oss.⁵⁰

Såväl tidpunkt (december 2005 och januari 2006), som rubriken och budskapet i dessa artiklar illustrerar att man starkt upplevt att ett viktigt problem varit frånvaron av en livaktig och kritisk debatt kring den danska invandringspolitiken.

Mikroskopiska statskupper

Lika viktig för utvecklingen som medierna har varit under senare år har den samsyn på invandringen som problem och hot varit, som funnits sedan 2001 mellan regeringen och Dansk Folkeparti, och även den socialdemokratiska oppositionen. Statsminister Anders Fogh Rasmussens regering leder nu den utrensande linjen i utlänningspolitiken. Redan regeringsdeklarationen fokuserade på »utlänningsen« på ett alldeles nytt sätt och strax efter regeringsrådet utropades en »kulturkamp« mot »kulturradikalerna« och »smakdomarna«. Inom ramen för denna kulturkamp har regeringen nu deklarerat att sju expertråd skall fastställa en dansk kanon på sju kulturområden: film, litteratur, arkitektur, bildkonst, design och konsthantverk, musik samt scenkonst.⁵¹

Paradoxen är uppenbar: DF, det parti som definierat sig som folkligt och utanför maktens och eliternas revir, sätter nu dagordningen och samarbetar intimt med en regering som vunnit valet på att utmana de elitistiska »smakdomarna«. Tillsammans går de längre än några andra politiska föregångare i att exakt peka ut vad man bör tycka om och inte tycka om när det gäller kulturföreteelser, utbildning, traditioner, »värden« och så vidare. För att upprätthålla utanförskapets och rebellens gloria mot en förment förtryckande elit, trots det paradoxala i att detta nu artikuleras från maktens position, har DF och Venstre förstätt värdet av att flytta med sig skiljelinjen mellan elit och folk upp i systemet, så att de som attraherats av denna populism inte skall tvivla på att regeringen och dess stödparti fortfarande är »en av dom«. Detta gör man genom

50. Ibid.

51. Stefan Jonsson, »Litterär dansk kanon mot inbillade hot«, *Dagens Nyheter*, 25.9 2004, Stefan Jonsson, »Henrik Ibsen får proffskontrakt i Danmark«, *Dagens Nyheter*, 10.12 2004, Stefan Jonsson, »Danmarks regering inför smakdomare«, *Dagens Nyheter*, 13.12 2004.

att, från regeringstaburetten, hålla hotet från invandrare levande samtidigt som man fortsätter att angripa vänsterintellektuella, människorättskramare och politiskt korrekta smakdomare. Det är med andra ord detta som Catherine Fieschi beskriver ovan när hon förstår populism som en bro mellan den till synes motsägelsefulla elitismen och kollektivismen i fascistiskt tänkande. Via denna bro låter den nationalistiska och chauvinistiska populismen folket föreställa sig som elit.⁵²

Inom ramen för denna »kulturkamp« har regeringen, tillsammans med DF, iscensatt vad man kan kalla en serie *mikroskopiska statskupper*. Statskuppen är förvisso fascismens verktyg par excellence. Men här är det inte frågan om att ta makten, den har man ju redan fått på demokratisk väg. Poängen är att visa upp sin vitalitet, sin handlingskraft och sin förmåga att skrämma motståndet. Sedan regeringen tillträdde har således en rad institutioner pekats ut som »smakdomare«, lagts ned eller hotats med nedläggning.⁵³ I princip verkar hela kultursektorn under hotet om nedläggning, och utbildningsväsendet måste ta hänsyn till signaler direkt från regeringen. Detta fungerar alltså på två sätt. Dels stärker man bandet till de väljargrupper som alltmer identifierat sig med (den inlärda) känslan av ressentiment mot den gamla eliten, dels visar man att man är beredd att både ekonomiskt och fysiskt dra undan mattan för dem som vågar protestera. Bland de drabbade finner vi Institut for menneskerettigheder, Center for Freds- og konfliktforskning och Dansk sprognævn samt sociala myndigheter och integrationstjänstemän som vänt sig mot utlänningspolitiken.

Sommaren 2003 var Pia Kjærsgaard mycket aktiv och agerade enligt den mikroskopiska statskuppens logik mot dansk offentlighet.⁵⁴ När en politisk opposent hävdade att hennes synpunkter var »rasistiska«, stämde Kjærsgaard henne för förtal. Den danska domstolen kallade in Dansk sprognævn för att få experthjälp med frågan om detta var ärekränkande förtal eller ej. Språknämnden kom i sitt utlåtande fram till att ordet »rasism« under senare tid fått en vidgad betydelse och även kan avse fientlighet mot grupper grundad på nationalitet, kultur och så vidare. Dom-

52. Fieschi, s. 110.

53. För en av många genomgångar i pressen över händelserna sommaren 2003, se Klaus Rothstein, »Uden forbehold«, *Weekendavisen*, 11–17.7 2003.

54. Ibid.

stolen avtog följaktligen Kjærsgaards stämning då man tydligen ansåg att det låg något i den kritiske politikerns omdöme om henne. DF överöste då först domarna med anklagelser om att de var politiserade och deklarerade sedan att man också skulle arbeta för att få Dansk sprognævn nedlagt. Samma sommar redovisade en forskare från Holocaust-centret i en opublicerad rapport hur en ung person (inte författaren själv) reflekterat efter ett besök i Auschwitz.⁵⁵ Den intervjuade associerade löst till det som skedde i Danmark och nämnde Adolf Hitler och Pia Kjærsgaard i samma mening. DF fick nys om denna text och krävde en förbehållslös ursäkt. Det fick de, av Holocaust-centrets ordförande, tillika förre ledaren för regeringspartiet Venstre, Uffe Ellemann-Jensen. Men det var inte nog. Dansk Folkeparti krävde samtidigt att forskningen framöver skulle inriktas mer mot kommunismens brott och Gulag och mindre mot Holocaust. Även här fick de som de ville. DF har dessutom lyckats skrämna Institut for menneskerettigheder till tystnad sedan det uttalat sig kritiskt om den danska utlänningspolitiken ur ett människorättsperspektiv.⁵⁶ Institutet, som Fogh Rasmussen 2002 också hotat lägga ned som en del i sitt kulturkrig, ivrigt påhejad av Kjærsgaard, meddelade då att de slutat uttala sig i medierna. Som en följd av den kritik institutet framförde, och som sedermera både FN och Europarådet har upprepat, har DF dessutom kommit fram till att hela idén om mänskliga rättigheter borde skrotas. Søren Krarup har till exempel hävdad att FN-konventionen är en hädelse, då endast Gud kan stifta universella lagar, och därför borde Danmark återkalla sin ratificering av överenskommelsen om de mänskliga rättigheterna. På detta sätt har forskare, författare och institutsledare upprepade gånger ansatts direkt av regeringens ministrar, men förstås ännu oftare av tongivande figurer inom DF. Dessa mikroskopiska statskupper har varit effektiva. De som mist jobbet har förlorat sina legitima plattformar att tala ifrån, men redan hotet om att bli av med jobbet är ett effektivt sätt att tysta motstånd – ett slags politisk rensning inom demokratin med andra ord, men utan det direkta förtryckets klumpighet.

Detta avsteg från traditionella normer och konventioner i maktutövandet har också satt sina spår i själva utformandet av lagar och poli-

---

55. Ibid.

56. Ibid.

tiska förslag. Att Pia Kjærsgaards vision om en utlänningslag som i princip gör det omöjligt att flytta till Danmark, den så kallade »Fas två«, inte respekterar juridiska, folkrättsliga och internationella konventioner förvånar inte. Men även regeringen har i allt luddigare lagtexter och förslag riskerat rättssäkerheten. Principerna om att lagar skall vara förutsägbara och om likhet inför lagen tycks man ta lätt på. Man vill till exempel skapa speciella integrationsregler även för dem som fått permanent uppehållstillstånd:

Der vil blive fastlagt særlige retningslinier for indsats og krav i forhold til personer med integrationsproblemer. Udlændinge skal tage imod og deltage i aktiveringstilbud, der er nødvendige for at opnå beskæftigelse [»sysselsætning«, min anm.].⁵⁷

Regeringen har till och med vid ett par tillfällen öppet beklagat den begränsning som principen om likhet inför lagen innebär. Som när kritik riktades mot de hårda reglerna för familjeåterförening, vilket typiskt nog först skedde när det uppmärksammats att danskar som bildat familj i USA inte kunde flytta tillbaka. Då medgav förre integrationsministern, Bertel Haarder, att detta verkligen var ett problem på följande uppriktiga sätt: »Alla vet att det här inte handlar om amerikaner, men vi får inte särbehandla någon. Reglerna skall vara lika för alla. Tyvärr, och jag menar tyvärr.«⁵⁸

Avslutning

Om man betraktar den danska främlingsfientligheten, utlänningspolitiken och debattklimatet som en *maktlogik i rörelse*, som jag försökt göra, menar jag att man får syn på hur olika företeelser är länkade till varandra: nationalism-rasism-främlingsfientlighet-kulturomsorg-populism och så vidare. Fram träder då flera element i den nuvarande regimen och de diskurser de driver på som sammantaget liknar fascism: främlingsfientligheten med etnisk- och kulturrasistiska övertoner, den snabbt radikaliserade deportations- och assimilationspolitiken, en organisk nationalism som betonar en klass-transcenderande »folklig gemenskap« som i

---

57. »En ny chance til alle«, kap. 3.

58. Elin Persson m.fl., »Kärleken som skrämmer Danmark«, *Ordfront Magasin*, nr 10, 2004.

sin tur färgar av sig på allt fler politikområden (utlännings-, säkerhets-, kultur- och utbildningspolitik), hävdandet av nationalstatens primat och talet om hotet mot den danska kulturen. Dessa saker är var och en allvarliga, men framförallt är det den orkestrerade samverkan mellan elementen tillsammans med de allianser som upprättats kring denna politik som ger anledning att tala om en fascistisk maktlogik. Hit hör också den främlingsfientliga agitationen som drivit fram en fiktiv hotbild, som man sedan lovar eliminera. Dansk Folkeparti och den liberal-konservativa regeringen har efter hand blivit mycket drivna i detta opinionsvinnande och maktetablerande arbete.

Genom att identifiera dessa rörelser i vår tids demokratiska politik kan vi bättre förstå hur den främlingsfientliga agitationen, den politiska stilen, de parlamentariska allianserna och förändringen av lagarna samverkar för att driva fram en förändring av samhället. Men när främlingsfientlighet och populism ses som abstrakta tendenser, »strömningar« eller attityder som bor latent hos folket har fascisten vunnit sin första propagandaseger. För vem vill gå emot folket? Jag har också lyft fram risken med att låta sig betryggas av ideologiskt grundade klassifikationer mellan olika typer av högerpopulister och distinktioner mellan demokrater och antidemokrater, kulturrasister och gamla rasister. Dessa gränsdragningar kan dels visa sig inaktuella på mycket kort tid, dels måste vi i analysen av skarpt främlingsfientliga, nationalistiska högerextrema så kallade populistiska partier räkna med taktiska förändringar av deras politiska budskap.

Huruvida den danska politiken kommer att radikaliseras ytterligare vet ingen i dag. Men varken en moderering eller en radikalisering kan uteslutas. Det som gör förutsägelser extra svåra i detta sammanhang, vilket jag försökt argumentera för ovan, är att de redan genomförda förändringarna medför ytterligare förändringar av de pådrivande partierna, deras målsättningar, de allierade partierna, medier och väljare. Populismens och rasismens innehåll förändras när den lyckas. En fingervisning kan man dock få om man reflekterar över att det för 20 år sedan helt otänkbara inom utlänningspolitiken i dag är accepterat av många, samtidigt som många kräver ännu hårdare lagstiftning. Forskaren Jørgen Goul Andersen, som länge studerat Dansk Folkeparti, ansåg för två år sedan att man knappast skulle förvänta sig ytterligare lagstiftning:

[...] det verkar troligt att den åtstramning av regler som gjordes år 2002 kommer att göra invandringsfrågan mindre framträdande. Människorna fick, så att säga, vad de ville ha, och det är inte mycket mer i åtstramningsväg som överhuvudtaget går att genomföra.⁵⁹

Han fick tyvärr fel. 2003 och 2004 kom nya lagar. 2005 på sommaren lades förslaget om »En ny chance til alle« och under hösten 2005 skärptes dessa ytterligare innan de antogs. Kanske beror denna oförmåga att förutsäga högerpopulismens utveckling i Danmark bland annat på den blick som många lagt på populister som ett slags politikens skojare som skämmer demokratin med sitt billiga bondfångeri, men som mest lägger krokben för sig själva. Risken med denna förvisso inte helt felaktiga syn har blivit tydlig i Danmark. Det hade varit klokare att utgå ifrån att Danmarks extrema populister, om de får chansen, kommer att försöka förändra samhället i precis den riktning de egentligen lovat hela tiden.

Summary

Populism, the threat of foreigners and micro-coups: On the dynamics of alien politics in Denmark

This article asks how one can understand the radicalization of Danish politics in a xenophobic direction, the ascendancy to power of the extreme right-wing party Dansk Folkeparti (DF), its electoral successes and its collaboration with the conservative-liberal government that won the election, with support from DF, in 2001. In focus stands the hostile attitude towards immigrants and refugees in political discourse and in new legislation and the strong emphasis on the primacy, preservation and care of everything “Danish”, which the liberal-conservative government and its allies have placed at the centre of Danish politics.

The question is raised, and the argument is made, that this xenophobic turn in politics can be understood as “fascism”, as it has been conceptualized in recent years. This entails a critical discussion also of a concept more commonly used, namely “populism”. Berggren argues that if we instead

---

59. Jørgen Goul Andersen, »Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti«, *Från Le Pen till Pim Fortuyn: populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*, red. Jens Rydgren & Anders Widfeldt, Malmö 2004, s. 147–169. Citat s. 170.

of ideological content focus on populism, as Laclau has suggested, as a style and logic of articulation, the power-securing strategy comes into view and the closeness to fascism surfaces. Then we can see that many key issues in Danish politics today are rooted in classical fascist ideas such as organic nationalism, anti-elitism, racism and rebirth, but more importantly, that there is ground for such a strong charge considering the power-securing strategies: the mild forms of “cleansing” by silencing criticism and expelling foreigners, the popular “anti-elitist” rhetoric, the aggressive style and the intense work to change all legislation dealing with immigrants and asylum in a restrictive direction.

A conclusion is that one must look at the xenophobic and extremist political development as the result of a long-standing conscious and energetically forwarded pursuit, together with successful alliances and tottering resistance and acquiescence rather than as mere political opportunism, an electoral “accident” or, as fascists have it, as the true voice of the people.

Referenser

- Adorno, Theodor & Horkheimer, Max, *Upplysningens dialektik*, Daidalos, Göteborg 1997
- Andersen, Jørgen Goul, »Danmark: Fremskridtspartiet och Dansk Folkeparti«, *Från Le Pen till Pim Fortuyn: populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*, red Jens Rydgren & Anders Widfeldt, Liber, Malmö 2004, s. 147–169
- Berggren, Erik, »Främlingar, smakdomare och mikrostatskupper«, *Ord & Bild*, nr 4–5, 2005, s. 123–135
- Betz, Hans-George, »Introduction«, *The New Politics of the Right*, red. Hans-George Betz & Stefan Immerfall, Macmillan, Basingstoke 1998, s. 5–28
- Brøgger, Suzanne, m.fl., »Det är dags att säga ifrån!«, *Dagens Nyheter*, 15.12 2005
- Brøgger, Suzanne, m.fl., »Livsfarlig tystnad«, *Dagens Nyheter*, 30.1 2006
- Dencik, Lars, »Den ohyggliga danska ’hyggen’«, *Ord & Bild*, nr 4–5, 2005, s. 143–144
- Eatwell, Roger, »Introduction«, *Western Democracies and the New Extreme Right Challenge*, red. Roger Eatwell & Cas Mudde, Routledge, London 2004, s. 8–23
- Eco, Umberto, »Ur-Fascism«, *New York Review of Books*, 22 juni 1995, s. 12–15
- Fascism. Critical Concepts in Political Science*, red. Roger Griffin & Matthew Feldman, Routledge, London 2004

- Fennema, Meindert, »Populist Parties of the Right«, *Movements of Exclusion. Radical Right-Wing Populism in the Western World*, red. Jens Rydgren, Nova Science, New York 2005, s. 2–7
- Fieschi, Catherine, *Fascism, Populism and the French Fifth Republic: In the Shadow of Democracy*, Manchester University Press, Manchester 2004
- Från *Le Pen till Pim Fortuyn: populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*, red. Jens Rydgren & Anders Widfeldt, Liber, Malmö 2004
- Haug, Wolfgang Fritz, *Der hilflose Antifaschismus* (4:e uppl.), Köln 1977
- Horkheimer, Max, »Förnuftets slut«, *Kritisk teori. En introduktion*, red. John Burrill, Daidalos, Göteborg 1987, s. 337–362
- Häften för kritiska studier*, Tema: »Fascism och ideologi«, årg, 23, nr 4, 1990
- Jensen, Carsten, »Danmarks hjärta har kallnat«, *Dagens Nyheter*, 12.2 2006
- Jensen, Carsten, *Livet i Camp Eden*, Peoples' Press, Köpenhamn 2004
- Jonsson, Stefan, »Litterär dansk kanon mot inbillade hot«, *Dagens Nyheter*, 25.9 2004
- Jonsson, Stefan, »Henrik Ibsen får proffskontrakt i Danmark«, *Dagens Nyheter*, 10.12 2004
- Jonsson, Stefan, »Danmarks regering inför smakdomare« *Dagens Nyheter*, 13.12 2004
- Kjærsgaard, Pia, »Fas 2: slut med strutspolitiken«, *Politiken*, 30.5 2005
- Krarup, Søren, »Den hellige krig med de hvæsende danskere«, *Information*, 27.12 2005
- Laclau, Ernesto, »Populism: 'What's in a Name?'«, *Populism and the Mirror of Democracy*, red. Francisco Panizza, Verso, London 2005, s. 32–49
- Lapham, Lewis H., »Notebook. On Message«, *Harper's Magazine*, oktober 2005, s. 7–9
- Larsson, Stieg & Ekman, Mikael, *Sverigedemokraterna*, Ordfront, Stockholm 2001
- Mann, Michael, *Fascists*, Cambridge University Press, Cambridge 2004
- Mudde, Cas, »The War of Words: Defining the Extreme Right Party Family«, *West European Politics*, 19 (2), 1996, s. 225–248
- Nolte, Ernst, *Three Faces of Fascism: Action française, Italian fascism, National socialism*, Weidenfeld & Nicolson, London 1984
- Paxton, Robert O., *The Anatomy of Fascism*, Allen Lane, London 2004
- Persson, Elin, Sörmark, Anna & Sandborg, Louise, »Kärleken som skrämmer Danmark«, *Ordfront Magasin*, nr 10, 2004
- Quraishy, Bashy, *Enar Shadow Report 2002–2004*, European Network Against Racism, Köpenhamn 2002–2004
- Rothstein, Klaus, »Uden forbehold«, *Weekendavisen*, 11–17.7 2003
- Rydgren, Jens, »Explaining the Emergence of Radical Right-Wing Populist Parties:

- The Case of Denmark», *West European Politics*, vol. 27, nr 3, 2004, s. 474–502
- Rydgren, Jens, »Vad är radikal högerpopulism?«, *Från Le Pen till Pim Fortuyn: populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*, red. Jens Rydgren & Anders Widfeldt, Liber, Malmö 2004, s. 19–27
- Schierup, Carl-Ulrik, *På kulturens slagmark: mindretal och størretal taler om Danmark*, Sydjysk universitetsforlag, Esbjerg 1993
- Smith, Stephen, »Copenhagen Flirts with Fascism«, *The Guardian*, 5.6 2002
- Svensson, Ewa, »På Dansk folkepartis röstsedel står det O som i ordning, organisation och optimism«, *Dagens Nyheter*, 29.6 2002
- The New Politics of the Right*, red. Hans-George Betz & Stefan Immerfall, Macmillan, Basingstoke 1998
- Tingsten, Herbert, *Den nationella diktaturen: Nazismens och fascismens idéer*, Bonnier, Stockholm 1936
- Widfeldt, Anders, »Introduktion: Den radikala högerpopulismen – en etablerad politisk kraft«, *Från Le Pen till Pim Fortuyn: populism och parlamentarisk högerextremism i dagens Europa*, red. Jens Rydgren & Anders Widfeldt, Liber, Malmö 2004, s. 9–17
- Yilmaz, Ferruh, »De har sejret ad helvede til«, *Fra Racisme till det stuerene: Myndigheternas respons og ansvar*, red. Eric Tinor-Centi, DRC, København 2000
- Yilmaz, Ferruh, »Konstruktionen af de etniske minoriteter: Eliten, medierne, og 'etnificeringen' af den danske debat«, *Politika*, 31.2 1999
- Yilmaz, Ferruh, »The Irony of Danishness: Egalitarianism as an Obstacle for Ethnic Equality«, presenterat på *The ICA-Conference*, San Diego, maj 2003
- Zaslave, Andrej, »The Dark Side of European Politics: Unmasking the Radical Right«, *European Integration*, vol. 26, nr 1, 2004, s. 61–81

Övriga källor

- »Menneskeret i Danmark – Status 2004«, Institut for Menneskerettigheder, 2005, (www.humanrights.dk/publikationer/)
- »Dansk Folkepartis hjemmeside«, (www.danskfolkeparti.dk/)
- »En ny chance til alle«, forslag juni 2005, Ministeriet for Flygtninge, Indvandrere og Integration (www.inm.dk/index/)
- Tidehverv* (www.tidehverv.dk/)